

KIBRIS TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE BARTINLI BİR ÖĞRETMEN: MÜÇTEBA ÖKTEM

Okt. Can ŞEN*

Özet: Bu çalışmada Bartın'da doğan ve ilk eğitimini burada gören, uzun yıllar çeşitli okullarda öğretmen ve idareci olarak görev yapan Müçteba Öktem'in tanıtılması ve Kıbrıs'ta müdür olarak görev yaptığı 1912-1924 yılları arasındaki faaliyetleri üzerinde durularak Kıbrıs Türk eğitim tarihine yaptığı katkıların ortaya konulması amaçlanmıştır. Kıbrıs Türk tarihi hakkında genel bilgi verildikten sonra Müçteba Öktem hakkında farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler bir araya getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Türk Eğitim Tarihi, Lefkoşa Türk Lisesi, Bartın, Müçteba Öktem.

A TEACHER FROM BARTIN IN THE HISTORY OF TURKISH CYPRIOT EDUCATION: MÜÇTEBA ÖKTEM

Abstract: The present study is aimed at investigating the contribution of Müçteba Öktem who was born and attained his first education in Bartın, worked in various educational institutions both as a teacher and a manager, into the history of Turkish Cypriot education. The paper focuses on his work during the years of his being a director in Cyprus between 1912 and 1924. After a brief survey on Turkish Cypriot history is given, the information on Müçteba Öktem from different sources is accumulated and analyzed.

Keywords: Cyprus, History of Turkish Cypriot Education, Nicosia Turkish High School, Bartın, Müçteba Öktem.

1- Giriş:

Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından 1 Ağustos 1571'de fethedilmesiyle birlikte adaya Türkler iskân ettirilmiştir ve böylece Kıbrıs'ta Türk varlığı başlamıştır (Alasya 1992: 2-3). Üç yüz yıl süren Osmanlı egemenliğinden sonra 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşında İngiltere güç durumunda olan Osmanlı Devleti'ne askerî yardım teklif etmiş ve bu yardım için Kıbrıs'ın geçici olarak kendisine verilmesini istemiştir. Böylece 1878 yılında adada İngiliz egemenliği başlamıştır. İngiltere, Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi hâlinde Kıbrıs'ı geri vereceğini beyan etmesine rağmen bunu hiçbir zaman gerçekleştirmemiş ve Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın Almanların yanında savaşa girmesi üzerine 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı tek tarafı olarak ilhak etmiştir (Alasya 1992: 23-24, 27).

Üç yüz yıl adada Rumlarla birlikte barış içinde yaşayan Kıbrıs Türk toplumu 1878'den itibaren yönetimin İngilizlere geçmesi ile birlikte İngiliz sömürge idaresinin baskıları ve adayı Yunanistan'a ilhak etmek isteyen Rumların tedhiş hareketleri yüzünden sorunlar yaşamaya başlamışlardır. İngilizler aynı dinden olmaları sebebiyle yönetimleri boyunca Rumlara daha

* Bartın Üniversitesi, Türk Dili Bölümü

müsamahakâr davranmışlar ve Kıbrıs Türk toplumu büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük anılarında Türk halkının İngiliz sömürge yönetiminde yaşadığı sıkıntılara şöyle değinir:

“(...) O zaman köylüler pek perişan durumdaydılar. Müstemleke hükümeti bunların içinde bulunduğu acınaklı duruma en ufak alâkayı göstermiyordu. (...) müstemleke idaresi haksız olarak işgal ettiği toprakları kolayca ve zahmetsizce idare edebilmek, halk kitlelerini kendine tabi kılmayı ve yabancı bayrağa günün birinde isyan etmemelerini temin için onların bel kemiğini adeta sakat bir halde tutmayı prensip edinmişti. Kendi haline bırakılan köylü maişetini büyük müşkülâtle kazanabilmesi için köy hudutlarından dahi dışarı çıkacak zamanı bulamıyor, bütün vaktini boş midesinin acısını dindirmek için çaba harcamakla geçiriyordu. (...)” (Sayıl 2010: 23-24)

Kıbrıs Türklerinin 1878’den itibaren sorun yaşadığı en önemli alanlardan birisi de “eğitim”dir. Sömürge idaresinin baskıcı tutumu eğitim konusunda da kendisini göstermiş, Türk okulları çeşitli kısıtlamalar ve baskılarla karşılaşmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun eğitim mücadelesine en büyük destek anavatandan gelmiş ve gerek Osmanlı’nın son yıllarında gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde adaya gönderilen Türk öğretmenler Kıbrıslı Türklerin eğitimine büyük katkılarda bulunmuşlardır. Türkiye’den gelenler ve Kıbrıs Türk toplumunun içerisinden yetişip adanın çeşitli bölgelerinde görev yapan öğretmenler hem Kıbrıs Türk toplumunun aydınlanmasını sağlamışlar hem de Kıbrıs Türklerinin millî mücadelesine önemli ölçüde katkı koymuşlardır (Keser 2016: 15).

2- Müçteba Öktem ve Kıbrıs Türk Eğitim Tarihindeki Yeri:

Kıbrıs Türk eğitim tarihine katkı koyan Türkiyeli öğretmenlerden birisi de Müçteba Öktem’dir. 1880’de Bartın’da doğan Öktem, ilkokul ve rüştiye eğitimini Bartın’da aldıktan sonra Ulus nahiyesinde (günümüzde Bartın’ın ilçesi) medreseye giderek Arapça öğrenmiş, daha sonra İstanbul’a gelerek burada da bir süre medrese eğitimi aldıktan sonra İstanbul Muallim Mektebi’ni birincilikle bitirmiştir. Arapçanın yanı sıra Farsça ve Fransızca da bilen Öktem, Kıbrıs’a gitmeden önce Numune-i Terakki, Darüşşafaka, Sivas İdadisi, İzmir İdadisi, Edirne İdadisi ve Eskişehir İdadisi’nde öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır (Manizade 1975: 406-407, Öksüzoğlu 2003: 49). Müçteba Öktem, 1912’de yazdığı tercüme-i hâlinde bu tarihe kadar olan hayatını kısaca şöyle anlatmıştır:

“İsmim Mehmet Müçteba Efendi. Pederimin ismi Osman Tahir Efendi, şöhretimize Ramazanoğlu derler. Pederim Bolu sancağına mülhak Gerede kazası Mengen nahiyesinin Hacı Ahmetler kariyesi ahalisinden olup mukaddemâ Rüştiye muallimi iken şimdi tekaüt edilmiştir. Teba-i Devlet-i Osmaniyyedeniz. Maruf bir sülaleye mensubiyetimiz yoktur. 8 Şubat 1296 (21 Rebiülevvel 1298) (takriben 1880) tarihinde, Bartın’ın Meclis mahallesinde tevellüt ettim.” (Manizade 1975: 406)

Dinleri ve kültürleri birbirinden farklı olduğu için tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs'ta Türklerin ve Rumların eğitim kurumları da birbirinden ayrı olmuştur. Uzun yıllar üniversitenin olmadığı adada Kıbrıs Türk toplumunun en yüksek eğitim kurumu olan Lefkoşa Türk Lisesi, 1862'de rüştiye olarak kurulmuş ve 1897'de beş senelik ve sonrasında yedi senelik olmak üzere idadiye çevrilmiştir (Öksüzöğlü 2003: 19-20).

Lisenin bu yedi senelik idadi dönemi içerisinde Müçteba Öktem, Eskişehir İdadisi müdürlüğü görevinde iken 10 Ekim 1912'de okulun müdürlüğüne atanır (BOA, MF.MKT., 1181.84.1).¹ Onunla birlikte Muhiddin Efendi de okula tabiat öğretmeni olarak atanmıştır. İkisinden de göreve başlamadan önce hiçbir partiye intisap etmeyeceklerine ve görevlerini tarafsızlık içinde sürdüreceklerine dair bir taahhütname alınmıştır (BOA, KB.MAA.FE., 2.14.73.1). Yeni görevi için yola çıkan Müçteba Öktem 18 Ekim 1912'de Kıbrıs'a varmış ve 21 Ekim 1912'de görevine başlamıştır (BOA, KB.MAA.FE., 3.22.3.1).

Onun müdürlüğü esnasında 1922'de okul yedi senelik idadiden on iki yıllık sultaniye çevrilir (Öksüzöğlü 2003: 20, 49). Müçteba Öktem, bu yıllarda öğrencisi olan Prof. Dr. Derviş Manizade'ye doksan dört yaşında iken müdürlük görevi hakkında şunları söylemiştir:

"(...) Ben okul müdürü olarak Osmanlı hükümeti Maarif Nezareti tarafından gönderilmiştim. Beraberimde tabiat hocası olarak Muhiddin Bey adında biri de vardı. Lefkoşa'da mahkemenin bulunduğu yerden birkaç yüz metre kadar uzakta, Ayasofya'nın yakınında küçük bir okul vardı. Kıbrıs İslâm İdadisi bu idi. Biz bunu sonradan lise yaptık. Ben evvelce olduğu gibi, buradaki eğitimi yarım bırakmadım. Hocası olmayan derslere kendim girmek suretiyle, öğretmen eksikliğini tamamlamaya çalıştım. Fizik, Riyaziye dersleri verdim. Zaman oldu Arapça, Farsça ve hatta Edebiyat derslerine de girdim. Mektebi 22 talebe ile almıştım. 1925'te² 235 talebe ile bıraktım. Tamamen Osmanlı Devleti'nin Anadolu tedrisatını aynen tatbik ettim. Kitaplar Türkiye'den geliyordu. Birinci Cihan Harbi sırasında bile, dolaylı yollardan, yine Türkiye'den kitap getirttim.

Hem hocaydım hem hoca yetiştiriyordum. Kabiliyetli olan talebelerimi ayırır, onlar üzerinde fazla meşgul olur ve hoca olarak yetiştirip Lefke, Konedra, Vali, Galatya, Evdim, Luricana gibi büyük kasaba ve köylere gönderiyordum. (Manizade 1975: 408-409)

Kıbrıs Türklerine uzun yıllar liderlik yapan Dr. Fazıl Küçük de Müçteba Öktem'in öğrencilerinden birisidir ve anılarında ondan şöyle bahseder:

"Rüştiyeyi bitirmiş, o zaman bugünkü lise derecesinde olan İdadide başlamıştım. Buranın müdürü Türkiye'den gelmiş Müçteba isminde, din ve milliyetine bağlı, vazifesinas bir kimse idi. 120 kiloluk dağ gibi bir adamdı. (...)" (Sayıl 2010: 41)

¹ Arşiv belgelerinin temini ve okunmasında yardımcı olan tarihçi arkadaşım Okt. Mustafa Mutlu'ya teşekkür ederim.

² Doğrusu 1924 olmalıdır, zira Türkiye'den yeni müdür olarak 1925'te Dr. Kazım Zafir Bey atanana kadar 1924 yılı içerisinde okula Kıbrıslı Mühendis Derviş Bey vekâlet etmiştir (Öksüzöğlü 2003: 49-50).

Dr. Fazıl Küçük'ün *"din ve milliyetine bağlı"* şeklinde tavsif ettiği Müçteba Öktem'in millî değerlere bağlılığını vurgulayan isimlerden birisi de 1948 yılında Türkiye'den elli dört öğretmenle birlikte Kıbrıs'a bir seyahat düzenleyen, Hatay ve Çorum milletvekilliği yapmış olan öğretmen Hasene Ilgaz'dır (Karakartal 2010: 48). Ilgaz, ondan şöyle bahseder:

"Müçteba Bey, 12 yıl Lefkoşa'da müdürlük yapmış. 1914 yılı 1. Dünya Savaşı'nda müttefikler arasında Türkiye'nin harbe girmesi üzerine Kıbrıs'ın resmen İngiltere'ye ilhakını gören bu zat, ilhakın yıldönümünde talebesini masanın başına toplayarak üzerine serdiği siyaha boyanmış Kıbrıs haritasını göstermiş, Anavatan'dan ayrılmanın bütün acılarını anlatarak şimdi siyah olan bu haritanın gelecek günlerden birinde Anavatan'a kavuşacağını söyleyerek hüngür hüngür ağlamıştır." (Ilgaz 1954: 39)

Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesine tepki gösteren Müçteba Öktem, İngiliz idaresinin kendisini sert bir şekilde uyarması üzerine de *"Ya beni anavatanıma gönderin yahut da işime müdahale etmeyin."* cevabını vermiştir (Ilgaz 1949: 62).

Müçteba Öktem'in liseye katkılarında birisi de bando kurdurmasıdır. 1920'de son sınıf öğrencilerinin de maddi yardımlarıyla on iki flüt ve bir trompet alınarak okul bandosu kurulmuştur. Bir sene sonra da dönemin Evkaf Murahhası İrfan Bey'in Evkaf bütçesinden yaptığı yardım ile eksik olan bando aletleri de alınmıştır (Öksüzoğlu 2003: 175).

Liseye on iki yıl boyunca hizmet eden Müçteba Öktem, 1924 yılında terfien Kayseri Maarif Müdürlüğü'ne atanmıştır (Öksüzoğlu 2003: 49). Türkiye'ye döndükten sonra Askeri Lise ve İstanbul Kız Lisesi gibi önemli okullarda da (Özdemir 2003: 41) görev yapan Öktem, 31 Mayıs 1975'te vefât etmiş ve 2 Haziran Pazartesi günü İstanbul'daki Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir (vefât haberi için bakınız Ek-5).

3- Sonuç:

Bartın'da doğan ve ilk eğitimini buradan gören Müçteba Öktem, Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi olduğu, Osmanlı Devleti'nin oldukça zayıfladığı ve ardından Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarının yaşandığı zorlu yıllarda on iki sene boyunca Lefkoşa Türk Lisesi'nin idadi ve sultani olarak eğitim verdiği dönemde müdürlüğünü yaparak pek çok öğrenci yetiştirmiş ve böylece Kıbrıs Türk eğitim tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Okulun fiziksel eksikleri onu yıldırmanın, gerektiği zaman farklı branş derslerine bile girerek pek çok Kıbrıslı Türk öğrencinin yetişmesini sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1- Arşiv Belgeleri:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MF.MKT., 1181.84.1 (H. 28.10.1330)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KB.MAA.FE., 2.14.73.1 (21.10.1912)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KB.MAA.FE., 3.22.3.1 (31.10.1912)

2- Tez ve Kitaplar:

ALASYA, H. Fikret (1992), *Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri*, KKTC: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları

ILGAZ, Hasene (1949), *Kıbrıs Notları*, İstanbul: Kadın Gazetesi Yayını

ILGAZ, Hasene (1954), "Kıbrıs'tan İntibalar", *Kıbrıs Meselesi ve Türkiye*, İstanbul: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Yayınları

KARAKARTAL, Oğuz (2010), *Kıbrıs'ta Türkiye Kültür Adamları ve Eserleri*, İstanbul: Doğan Kitap

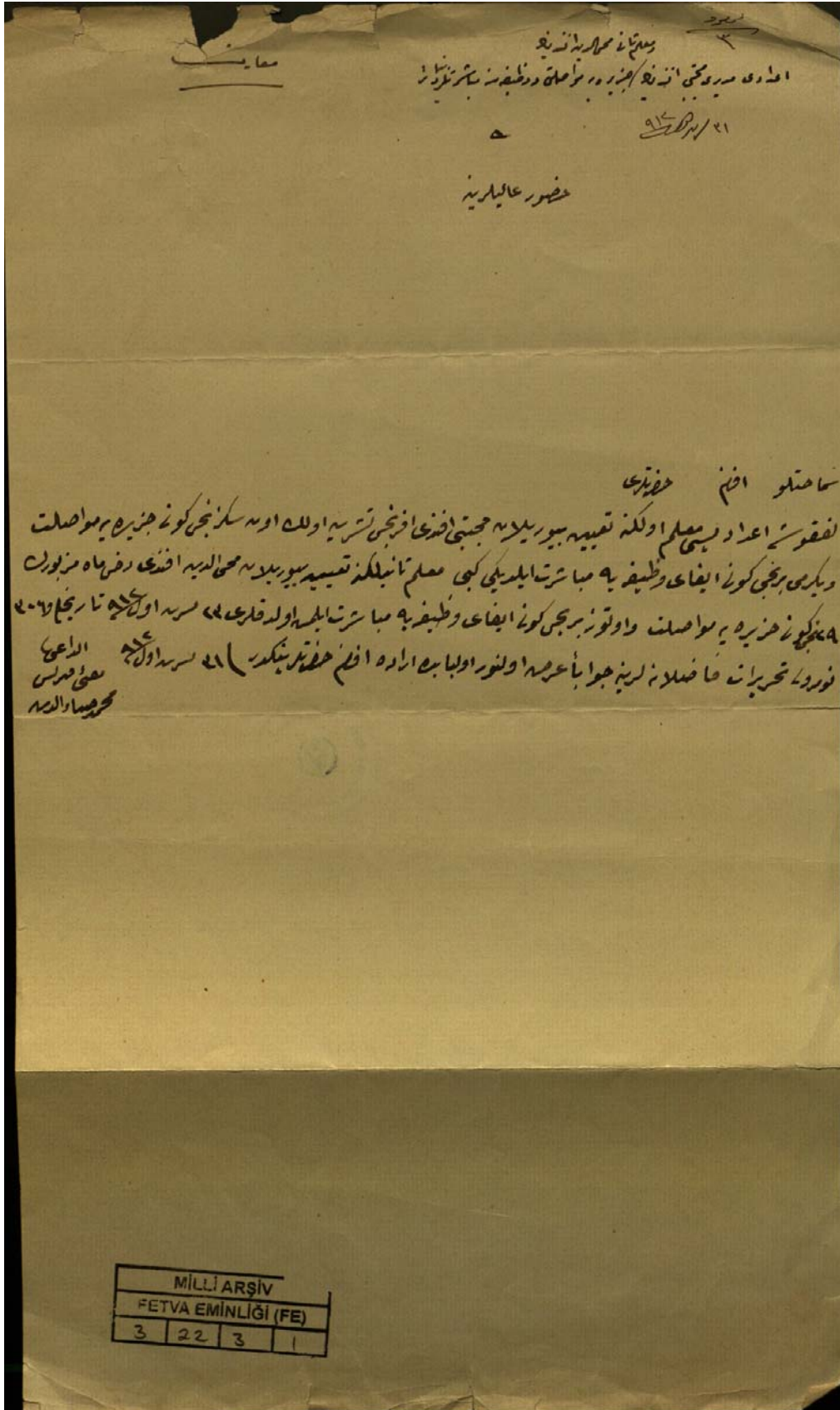
KESER, Ulvi (2016), *TMT'nin Görünmez Kahramanları Öğretmenler ve Polisler*, Ankara: Tulpars Yayınları

MANİZADE, Derviş (1975), *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları

ÖKSÜZOĞLU, Meryem (2003), *Lefkoşa Türk Lisesi'nin Tarihsel Süreç İçinde Yönetimi*, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü basılmamış yüksek lisans tezi

ÖZDEMİR, Mehmet (2003), *Arif Nihat Asya Kıbrıs'ta*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları

SAYIL, Altay (2010), *Dr. Fazıl Küçük'ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları*, Lefkoşa: kendi yayını



Ek-2: Müçteba Öktem'in Kıbrıs'a vardığı ve göreve başladığı tarihleri gösteren belge



Ek-3: Müçteba Öktem'in iki fotoğrafı (Manizade 1975: 406)



Ek-4: Kıbrıs'ta müdürlük yaptığı yıllara ait bir fotoğrafı (Öksüzoğlu 2003: 268)

02.06.1975, Milliyet, Sayfa 2

VEFAT

Merhume Zehra Öktem'in eşi, merhum Muammer Öktem, Mukaddes Gürcan, Dr. Muzaffer Öktem, Baykan Günel'in babası, merhum Tahsin Günel, Melek Öktem, Aytekin Öktem, emekli Tüm General Dr. Naim Gürcan'ın kayınpederi, Tonguç, Nedim, merhum Murat, Fatma, Ayşe, Çim'in dedesi, Tahir Öktem, Şenel Yıldızdoğu'nun ve Selmin Hatipoğlu'nun amcaları, Lütfi Kocabaş'ın dayısı Kenan Atlı'nın eniştesi,

Emekli Fizik Öğretmeni

MÜÇTEBA ÖKTEM

31.5.1975 günü vefat etmiştir. Cenazesi 2.6.1975 pazartesi günü Kadıköy, Osmanaga Camiinde kılınacak öğle namazını müteakip, Karacaahmet mezarlığın-
daki aile kabristanına defnedilecektir.
Çelenk gönderilmemesi rica olunur.

Milliyet - 7180

AİLESİ

Ek-5: Müçteba Öktem'in Milliyet gazetesinde çıkan vefât ilânı

(<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> adresinden 02.03.2017 tarihinde alınmıştır.)